
ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ОРІЄНТИРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Данчевська Ірина

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-539-6-29>

ВСТУП

Туристична галузь є однією з найбільш чутливих до зовнішніх кризових явищ, особливо таких, як військові конфлікти. Війна в Україні значно вплинула на фінансовий стан туристичних підприємств, поставивши їх перед необхідністю шукати нові шляхи адаптації та виживання. Разом із цим, концепція сталого розвитку залишається важливим орієнтиром для відновлення туристичного сектору, забезпечуючи баланс між економічним зростанням, екологічною стабільністю та соціальним добробутом.

Актуальність теми дослідження обумовлена гострою необхідністю аналізу впливу воєнних дій на туристичний бізнес в Україні, а також пошуку ефективних фінансових та управлінських рішень для його відновлення. У контексті сучасних викликів виникає потреба в інтеграції сталих практик, що сприятимуть довгостроковому розвитку галузі та її конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Метою є дослідження фінансового стану туристичних підприємств України в умовах війни, аналіз основних викликів, з якими зіткнулася галузь, та визначення перспектив її відновлення у контексті сталого розвитку.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання:

1. Проаналізувати стан туристичної галузі України до початку війни та ключові фактори її розвитку.
2. Вивчити вплив воєнних дій на фінансову стійкість туристичних підприємств.
3. Визначити особливості адаптації туристичного бізнесу до кризових умов.
4. Запропонувати рекомендації для відновлення туристичного сектору України на засадах сталого розвитку.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному підході до аналізу фінансових викликів і перспектив туристичних підприємств у період війни, а також у розробці рекомендацій щодо впровадження сталих практик у відновлення галузі.

Практична значущість роботи полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані державними органами, підприємцями туристичної сфери, а також науковцями для формування стратегій розвитку туристичного сектору в умовах кризи.

Монографія складається з двох розділів. У першому розділі розглядається фінансовий стан туристичних підприємств України в умовах війни, включаючи аналіз основних викликів та стратегій адаптації. У другому розділі досліджуються перспективи відновлення галузі на засадах сталого розвитку, з акцентом на впровадження інноваційних рішень та міжнародного досвіду.

Це дослідження сприяє формуванню цілісного уявлення про стан туристичної галузі України в умовах війни та визначає ключові напрямки її відновлення для забезпечення сталого розвитку.

1. Фінансовий стан туристичних підприємств України в умовах війни

З 2016 року туристична галузь України демонструвала стабільне зростання, що було обумовлене:

- зростанням внутрішнього та в'їзного туризму,
- інтеграцією сучасних цифрових технологій,
- збільшенням кількості міжнародних туристів і підвищенням якості туристичних послуг.

Однак, галузь залишалася вразливою через низку чинників:

- в Україні тривала антитерористична операція на сході країни, тому ні органи державної влади, ні приватний сектор не могли гарантувати забезпечення безпеки туристів,
- сезонність попиту,
- недостатній рівень інвестицій,
- слабку підтримку з боку держави,
- обмежену інфраструктуру в деяких регіонах.

Вище перераховані недоліки створили передумови для значних фінансових труднощів у період кризи. Однією з яких була пандемія COVID-19. Але, у період коли європейські країни почали послаблювати обмеження пов'язані із пандемією і туристична галузь знову починала відновлюватися, аналогічно і в Україні. Попри всі збитки, відбувалося відновлення та поступовий ріст туристичного збору, про що свідчать статистичні дані за 2021 рік із рекордними показниками туристичного збору.

Варто зауважити, що: «за 2021 рік до бюджету громад надійшли 244 млн. грн. туристичного збору. Цей показник на 86,8% перевищує показник 2020 року, що склав 130,6 млн. грн., а також на 20% вищий за аналогічний показник 2019 року – тоді до бюджету надійшли 196 млн. грн.»¹.

«До ТОП-5 лідерів за сплатою туристичного збору увійшли:

- Київ поповнив бюджет на 68 млн. грн.,
- Одеська область заробила 26,8 млн. грн.,
- Львівська область – 23 млн. грн.,
- Київська область – 15,3 млн. грн.,
- Закарпатська область – 11,7 млн грн¹.

Однак, війна, яку розпочала росія проти України у 2022 році, стала безпрецедентним викликом для туристичної галузі. Зокрема, можна виділити такі руйнівні наслідки для туристичної галузі, спричинені повномасштабними військовими діями в Україні, які тривають вже три роки:

- критичне зменшення міжнародних (мета іноземних делегацій, які прибували до України була діловою або можливістю відвідати місця бойових дій) та різке скорочення внутрішніх туристичних потоків, через небезпеку в регіонах та руйнування інфраструктури;

- критичне зниження доходів підприємств, яке, очевидно, відбулось через втрату клієнтів і, як наслідок, зменшення попиту на туристичні послуги;

- масштабне руйнування об'єктів туристичної інфраструктури, таких як: готелі, ресторани, транспортні вузли, культурні та релігійні пам'ятки тощо;

- більшість підприємств зіткнулися із обмеженим фінансуванням, в тому числі через погіршення умов кредитування;

- туристичні підприємства, які діяли в зоні активних бойових дій вимушені були або закриватись, або переносити свою діяльність у більш безпечніші місця.

Державне агентство розвитку туризму визначило суму несплачених податків до державного бюджету України через вплив війни на туристичну галузь: у 2022 році податки, сплачені українською туристичною галуззю, склали 1 мільярд 551 мільйон 182 тисячі гривень, що на 31% менше, ніж у 2021 році, коли було сплачено 2 мільярди 231 мільйон 860 тисяч гривень. Загальна кількість платників податків, які працюють у туристичній галузі, зменшилася на 17% порівняно з попереднім роком¹.

¹ Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>.

Міністерство культури та стратегічних комунікацій постійно фіксує пошкодження об'єктів культурної спадщини в Україні внаслідок російської агресії. Починаючи з 24 лютого 2022 року по 2024 рік було пошкоджено або зруйновано 1179 пам'яток культурної спадщини, з них 120 національного значення, 900 місцевого значення та 69 щойно виявлених. Пошкоджені зазнали пам'ятки культури у 18 областях та Києві, зокрема: у Харківській області – 316, Донецькій – 163, Херсонській – 157, Одеській – 116, Київській області та м. Києві – 81, Чернігівській – 65, Львівській – 60, Запорізькій – 53, Миколаївській та Дніпропетровській – по 41, Луганській – 31, Сумській – 29, Хмельницькій – 10, Полтавській – 6, Вінницькій та Житомирській – 4, Кіровоградській та Черкаській – 1².

На кінець 2024 року майже вся територія Луганської і Донецької та значні частини території Запорізької та Херсонської областей досі перебувають у тимчасовій окупації. Це унеможливорює обрахунок точної кількості пошкоджених пам'яток культурної спадщини, що постраждали в ході бойових дій та окупації.

У відповідь на виклики війни туристичні підприємства були змушені адаптуватися до нових умов, застосовуючи різні стратегії виживання, зокрема:

1. Орієнтація на внутрішній туризм. Менш більш безпечні регіони України, де не відбувались бойові дії, але завжди існував ризик ракетних обстрілів, стали основними напрямками для подорожей.

2. Запровадження нових послуг: онлайн-екскурсії, інформаційні продукти та волонтерські ініціативи. Зокрема, варто виділити, що багато туристичних фірм пропонували безкоштовні поїздки західними областями України для тимчасово переселених громадян, у рамках ініціатив певних місцевих громад. ФОПи, які займалися пасажирськими перевезеннями, почали перевозити громадян до кордону, адже більше 5 млн. українців виїхали у безпечніші країни протягом всього часу активних бойових дій.

3. Оптимізація витрат: скорочення персоналу, перегляд орендних зобов'язань і мінімізація інших витрат.

4. Партнерство з гуманітарними організаціями, зокрема надання допомоги внутрішньо переселеним громадян.

Але, незважаючи на ці виклики, туристична галузь в Україні вистояла, продовжила функціонувати і навіть, протягом 2024 року, спостерігалися певні позитивні показники відновлення діяльності.

² Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/1179-obyektiv-kulturnoyi-spadshhyny-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu/>

Туристичні збори – це невеликі платежі, які зазвичай стягуються опосередковано через заклади розміщення або туристичні компанії. Платниками збору є громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Туристичні збори в Україні є важливим інструментом фінансування місцевих бюджетів та розвитку туристичної інфраструктури.

Зауважимо, що ставка туристичного збору встановлюється за рішенням місцевих рад за кожну добу тимчасового розміщення в розмірі до 0,5% для внутрішнього туризму і до 5% для в'їзного. Станом на 2021 рік суми складали до 30 грн. для внутрішнього туризму і до 300 грн. для в'їзного туризму.

Відповідно до даних Державного агентства розвитку туризму ріст податкових надходжень від туристичної галузі по регіонах за три квартали 2024 року відбувся у всіх областях, окрім Луганської, у порівнянні із аналогічним періодом 2023 року. Але, можна припустити, що, беручи до уваги і четвертий квартал 2024 року, то таких областей буде більше, через посилені бойові дії у регіонах.

Зокрема, приріст податкових надходжень, за аналогічний період минулого року, спостерігається:

- м. Київ – надійшло 675 млн. 809 тис. грн., проти 354 млн. 88 тис. грн. у 2023. А у 2021 році сума становила 559 млн. 200 тис. грн.

- Запорізькій області – 20 млн. 927 тис. грн. проти 10 млн. 562 тис. грн. у 2023. Але на 72% менше у порівнянні із 2021 роком – 76 млн. 8 тис. грн.

- Івано-Франківській області – 181 млн. 47 тис. грн. проти 99 млн. 97 тис. грн. за аналогічний період у 2023 році. У 2021 році область сплатила – 103 млн. 900 тис. грн.

- Черкаській області – 22 млн. 972 тис. грн. проти 13 млн. 939 тис. грн. торік. У 2021 році – 15 млн. 937 тис. грн.

- Рівненській області – 22 млн. 663 тис. грн. проти 14 млн. 188 тис. грн. У 2021 році регіон сплатив 11 млн. 277 тис. грн¹.

Також, значно зросли надходження туристичного збору сплачені Львівською областю – 314 млн. 853 тис. грн., тоді як, за аналогічний період минулого року надійшло 248 млн. 393 тис. грн. При цьому, у 2021 році у першому півріччі Львівська область сплатила до бюджету держави 151 млн. грн¹.

У таблиці 1 наведено аналіз динаміки податкових надходжень від туристичної галузі у розрізі всіх областей України, у тому числі і регіонів, де ведуться активні бойові дії, за 9 місяців (2021, 2022, 2023, 2024 років).

Таблиця 1

**Аналіз динаміки податкових надходжень від туристичної галузі
по областях за 9 місяців (2021-2024 р. р.)**

Регіон	2021	2022	2023	2024
Вінницька	19,1	18,3	19,9	28,8
Волинська	9,4	9,0	11,1	17,6
Дніпропетровська	70,7	52,9	69,6	95,3
Донецька	42,4	16,3	5,6	9,8
Житомирська	9,9	6,4	9,8	14,5
Закарпатська	42,2	51,7	62,8	91,0
Запорізька	76,0	22,8	10,6	20,9
Івано-Франківська	103,9	136,6	99,1	181,0
Київська	88,9	120,0	172,8	196,9
Кіровоградська	11,1	8,0	10,9	17,1
Луганська	6,7	1,8	0,3	0,1
Львівська	151,0	197,4	248,4	314,9
Миколаївська	33,4	11,6	13,3	18,4
Одеська	315,4	65,9	76,1	112,2
Полтавська	31,8	25,6	30,9	44,9
Рівненська	11,3	9,6	14,2	22,7
Сумська	8,1	5,6	6,9	10,0
Тернопільська	12,3	11,1	13,6	19,9
Харківська	73,4	31,3	25,9	34,9
Херсонська	46,0	9,9	1,3	2,1
Хмельницька	15,1	16,5	22,0	27,3
Черкаська	16,0	13,1	13,9	23,0
Чернівецька	12,6	14,7	21,4	27,8
Чернігівська	13,2	9,2	7,1	11,2
м. Київ	559,2	318,6	354,1	675,8

Джерело: розроблено автором на основі даних ДАРТ⁴.

На рис. 1 подано порівняльний аналіз 2021/2024 р.р., 2023/2024 р.р. у розрізі областей України (не включаючи області України, де ведуться активні бойові дії).

Проаналізувавши дані нижче поданого рисунку, можна зробити висновок, що найбільший ріст податків у 2024 році порівняно з аналогічним періодом 2023 року зафіксовано у столиці та чотирьох областях: Запорізькій на 98%, місто Київ – на 91%, Івано-Франківській – 83%, Черкаській – на 65%, Рівненській – на 60%¹.

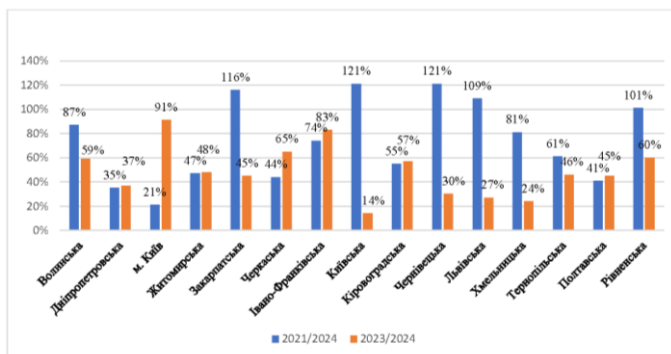

Рис. 1 Порівняльний аналіз 2021/2024 р.р., 2023/2024 р.р. у розрізі областей України (не включаючи області України, де ведуться активні бойові дії).

Джерело: розроблено автором на основі даних ДАРТ¹.

Також, важливо, що у 2024 році відбулось значне зростання податкових надходжень за окремими регіонами у порівнянні з 2021 роком. Зокрема, зростання понад 100% зафіксовано у: Київській (+121%), Чернівецькій (+121%), Закарпатській (+116%), Львівській (+109%) та Рівненській (101%) областях. Значні спади, відповідно, відбулися у регіонах, де активно ведуться бойові дії (Луганська (-99%), Донецька (-77%), Харківська (-52%), Запорізька (-72%), Херсонська області (-95%), Миколаївська (-45%) областях), а також у Одеській (-64%) та Чернігівській (-15%) областях¹.

Проаналізовані дані відображають вплив війни на туристичну галузь, який суттєво варіюється залежно від регіону:

- зони активних бойових дій та окуповані території – повна зупинка діяльності туристичних підприємств через небезпеку та руйнування.
- центральні та західні регіони України – зростання внутрішнього туризму та переорієнтація бізнесу на нові послуги, такі як надання житла для переселенців.
- міста-мільйонники та культурні центри – скорочення туристичних потоків, але збільшення кількості бізнес-ініціатив у сфері гуманітарної допомоги.

Фінансовий стан туристичних підприємств України в умовах війни характеризується значними труднощами, зумовленими руйнуванням інфраструктури, скороченням доходів і необхідністю адаптації до нових реалій. Однак використання внутрішніх резервів, державної та міжнародної підтримки, а також впровадження нових бізнес-моделей

сприяли частковому відновленню галузі в безпечних регіонах. Аналіз цих факторів дозволяє окреслити шляхи подальшого розвитку туристичного сектору в умовах кризи та післявоєнного відновлення.

Туристичні підприємства залучали різні джерела фінансової допомоги для підтримання своєї діяльності:

- Державна підтримка: програми кредитування та гранти для малого та середнього бізнесу.

- Міжнародна допомога: фінансова підтримка від міжнародних організацій, таких як Європейський Союз, ЄБРР та ООН.

- Приватні ініціативи: краудфандинг, спонсорська допомога та волонтерські проекти.

- Внутрішні резерви: використання накопичених коштів і ресурсів підприємств.

На рисунку 2 відображено загальну кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю у період 2021-2024 років.

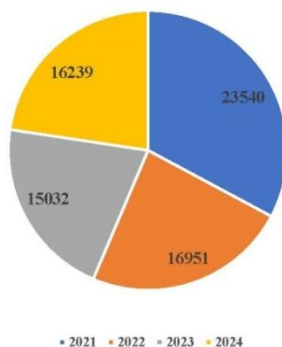

Рис. 2 Загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю за 2021-2024 р.р.

Джерело: розроблено автором на основі даних ДАРТ¹.

Дані рисунку, показують, що загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю з 2021 року зменшується (у 2024 році така частка зменшилась на 31% (7301) у порівнянні із 2021 роком, і на 4% (712) у порівнянні з 2022 роком). Не значне підвищення, у 8% (1207) спостерігається у 2024 році порівняно з 2023 роком¹.

У розрізі платників податків у галузі туризму, варто відзначити, різке зменшення кількості юридичних осіб на -51% (3610) у 2024 порівнюючи з аналогічним періодом 2021 року та на -24% (1073) порівнюючи із 2022 роком. І, тільки, зросла на +1% (21) у 2024 році

до 2023. При цьому, зменшення фізичних осіб-підприємців було удвічі менше, саме на -22% (3691) у 2024 році порівнюючи із 2021 роком. Але, у 2024 році кількість таких платків зросла на +3% (361), порівнюючи із аналогічним періодом 2022 року і на +10% (1186) більше, ніж торік¹.

Більша частина приватного сектору призупинила роботу через постійні ракетні обстріли з боку росії, відсутність попиту на відпочинок у перший рік повномасштабного вторгнення, загальну кризу та економічну невизначеність.

Вище проаналізовані дані, підтверджують ефективність державної політики щодо підтримки малого і середнього бізнесу в умовах війни, в тому числі надання додаткових можливостей для військовослужбовців, в тому числі котрі отримали поранення і сімей, котрі втратили своїх близьких на війні.

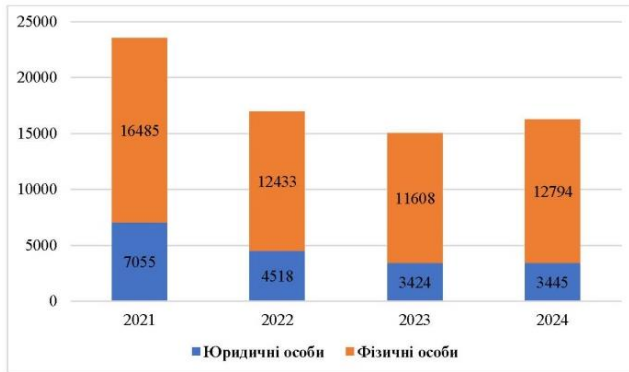

Рис. 3 Динаміка кількості платників податків за 2021-2024 р.р.

Джерело: розроблено автором на основі даних ДАРТ¹.

На рисунку 4 наведено аналіз надходжень до державного бюджету України кожного КВЕД у галузі туризму за 2021-2024 роки.

Найбільша частка надходжень до державного бюджету – 64,5%, сплачена готелями і подібними засобами тимчасового розміщування – 1 млрд. 330 млн. 413 тис. грн. У 2023 році було сплачено 916 млн. 648 тис. грн., а за той же період у 2021 році – 1 млрд. 31 млн. 472 тис. грн¹.

Також, за дев'ять місяців 2024 року відбулося зростання частки сплаченого податку від діяльності туристичних баз та дитячих таборів відпочинку. У бюджет від цих засобів розміщення надійшло 148,7 млн. грн. проти 106,4 млн. грн. минулого року. У 2021 році цими засобами розміщення було сплачено 316,2 млн. грн¹.

Приріст сплачених податків від діяльності кемпінгів та стоянок для житлових автофургонів за три квартали поточного року в порівнянні з аналогічним періодом у 2023 році виріс більше ніж удвічі, склавши 3,5 млн. грн. проти 2,3 млн. грн. торік. Однак в порівнянні з 2021 роком, коли до бюджету було сплачено 2,7 млн. грн., податки від діяльності цих засобів розміщення знизилися¹.

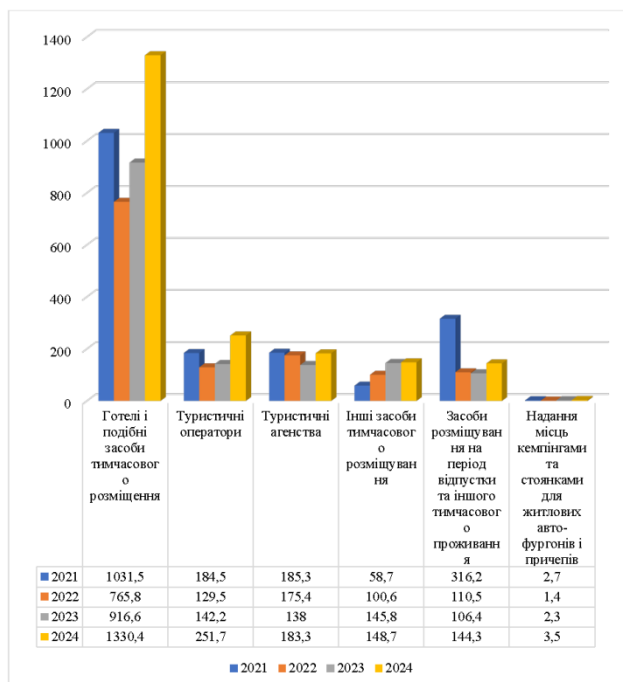

Рис. 4 Аналіз надходжень до державного бюджету України кожного КВЕД у галузі туризму за 2021-2024 роки.

Джерело: розроблено автором на основі даних ДАРТ¹.

Вище наведені дані, свідчать про важливість підтримки малого та середнього бізнесу на місцевому рівні через забезпечення економічної стійкості та соціальної справедливості в туристичному секторі, що забезпечить створення та розвиток робочих місць.

Варто відзначити, що кількість іноземців, які перетнули кордон нашої держави у 2021 році, у порівнянні з 2020 роком зросла на 26,3% та складала майже 4,271 млн. осіб. Що ж до українців, то у 2021 році кордон перетнуло 14,7 млн. осіб.

Міжнародний туризм в Україні під час війни зазнав кардинальних змін і значного скорочення. Важливо, що в умовах воєнних дій в Україні присутній і міжнародний туризм, попри закриті аеропорти. Кількість іноземних туристів в Україні скоротилася приблизно вдвічі – з 4 млн. до 2 млн. у 2022 році порівняно з 2021 роком. При цьому серед туристів були офіційні особи, делегації, представники міжнародних організацій, волонтери та журналісти. Численними іноземними туристами залишаються хасиди:

- у 2022 році цих паломників прибуло приблизно 20 000 осіб;
- у 2023 році – 25 000 осіб;
- у 2024 році – понад 35 000 осіб.

Вони приїжджають в Умань, щоб відсвяткувати юдейський новий рік на могилі цадика – праведного рабі Нахмана, засновника брацлавського хасидизму. Згідно даних місцевої влади, 2 млн. грн. передбачили у міському бюджеті на святкування юдейського Нового року. Також, цьогоріч паломники добровільно сплачували туристичний збір: кожен паломник при приїзді в Умань добровільно сплатив туристичний збір, він складав 1 300 грн., за чотири дні перебування. За останні десять років зібрали максимальну суму туристичного збору – 9,6 млн. грн. тільки шляхом безконтактних банківських платежів³.

В умовах воєнних дій в Україні туристи підлягають небезпеці та ризикам під час подорожі та туристичних маршрутів. Тому, Державним агентством розвитку туризму (ДАРТ) заборонено відвідувати туристичні місця біля об'єктів критичної інфраструктури, воєнних та стратегічних об'єктів, організація масових заходів (фестивалі, концерти), екскурсії у прифронтових зонах тощо⁴.

Згідно з опитуванням, що було проведено ДАРТ разом із UNICEF U-Report Ukraine, майже 23% українців не змінили свого ставлення до подорожей навіть після початку повномасштабної війни. Також 21% опитаних вважають, що подорожі допомагають підтримувати економіку країни, тоді як стільки ж респондентів уникають поїздки через побоювання за безпеку¹.

Літо є найпопулярнішим сезоном для подорожей серед українців: понад 48% опитаних заявили, що найчастіше мандрують саме влітку. Навесні подорожують лише 4% опитаних, восени – 3%, а взимку – всього 2%¹.

³ Данчевська І. Р. Релігійний туризм та паломництво в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. колективна монографія. 2023. С. 545-554.

⁴ Данчевська І. Р. Безпека туризму України в умовах воєнного стану. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 2. (81). С. 193-196.

Більшість респондентів (56%) обирають час для подорожей, враховуючи періоди відпусток або канікул. Приблизно 22% опитаних зазначили, що на їхній вибір впливає ціна, а для інших 22% важливим фактором є погодні умови. Щодо видів туризму, то понад половина (54%) респондентів віддають перевагу міським прогулянкам. 28% українців цікавляться історичними пам'ятками та музеями, 23% полюбляють відпочивати на пляжі, а подієвий туризм цікавить 23% респондентів. Приблизно 22% надають перевагу гастрономічним турам по регіонах. Активний відпочинок до вподоби для 16% опитаних, 11% віддають перевагу екотуризму, а майже 9% шанують рекреаційний туризм⁵.

Проте розвиток туристичного сектору в умовах активних військових дій характеризується значними особливостями на туристичному маршруті повинні бути передбачені бомбосховища чи інші захисні споруди; повинні бути мінімізовані маршрути довкола важливих державних і військових об'єктів, які можуть стати мішенями ракетно-бомбових ударів російського агресора; пляжні та пішохідні тури неможливі через триваючі військові дії й наявність мінних полів, розмінування яких, за прогнозами, триватиме кілька років після закінчення війни.

Водночас, цілковито безпечних регіонів в Україні під час війни не існує, що безпосередньо негативно впливає на туристичну привабливість країни, яка наразі близька до нуля. Іноземні туристи не мають можливості і бажання відвідувати Україну через регулярні масові артилерійські обстріли та ракетно-бомбові удари, суттєві руйнування інфраструктури, враховуючи підвищену небезпеку у світлі військових дій та припинення авіасполучення. Зараз внутрішній туризм також переживає серйозну кризу через міграцію людей із небезпечних регіонів у безпечніші, замість відвідування інших частин України з туристичною метою.

Збитки індустрії туризму від війни склали понад 14 мільярдів доларів у 2022 році, хоча результати туристичної галузі за 2022 рік перевищили очікування міжнародних організацій.

Покриття всіх збитків і потреб залежить від можливостей українського бюджету, приватного сектору інвестицій та перебігу війни. Туризм може стати джерелом доходу та інструментом відновлення України саме через забезпечення конкурентоспроможності туристичного продукту як

⁵ Безуглий В. В., Грушка В. В., Суматохіна І. М. Специфіка функціонування туристичної галузі України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. Вип. 63. 2024. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-5>

одного з джерел наповнення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад⁶.

Як зазначає експерт з туризму Сергій Підмогильний⁷, статистика свідчить про те, що три області Західної України (Закарпатська, Львівська та Івано-Франківська) виявляються найпрогресивнішими з точки зору розвитку туризму у воєнний час. Це пояснюється не лише зростанням кількості переселенців, які обирають ці регіони для відпочинку, але й популярністю серед «класичних» туристів. Навіть мешканці великих міст, таких як Київ, Дніпро, Харків тощо, відправляються сюди на короткостроковий відпочинок.

Відомі туристичні центри, такі як Буковель, Трускавець та Моршин, досягли популярності довоєнного періоду, а в «пікові» періоди навіть перевищують ці показники. Це свідчить про зміну цільової аудиторії, але загальний обсяг туристичного потоку залишається стабільним. Важливо відзначити, що у деяких містах, зокрема на Закарпатті, спостерігається значний ріст рівня туризму порівняно з передвоєнним періодом.

Попри всі труднощі й проблеми, що викликані війною в Україні, відповідні інституції та відомства (як державні, так і приватні й колективні) активно сприяють розвитку та популяризації туризму, переважно внутрішньому. Так, завдяки сприянню ДАРТ оновлено список «туристичних магнітів» України¹. У розширений список увійшло 170 видатних туристичних принад з усіх регіонів України, включаючи Крим. Найбільше «туристичних магнітів» знаходиться в семи західних областях, де розташований 61 об'єкт культурної, релігійної та історичної національної спадщини. Саме тут розташовано найбільше унікальних історичних та природних атракцій. У п'яти центральних областях зосереджено 32 туристично привабливих місця, включно з 8 заповідниками та національними природними парками.

У південних регіонах розміщено 31 «туристичний магніт», головним чином це туристично-рекреаційні ресурси природного походження та культурно-історичної об'єкти.

У північній частині України наявні 27 привабливих для туристів атракцій. У трьох східних областях, які нині перебувають у частковій окупації та знаходяться під постійним вогневим обстрілом, локалізуються 20 туристичних центрів.

⁶ Volodymyr Yermachenko, Svitlana Melnychenko, Mykola Sidak, Tetiana Dupliak, Tetiana Lositska SUSTAINABLE TOURISM IN THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE Access to Science, Business, Innovation in Digital Economy ISSN 2683-1007. 2024. 5(1). С. 34-57. [https://doi.org/10.46656/access.2024.5.1\(3\)](https://doi.org/10.46656/access.2024.5.1(3))

⁷ «Відпочивати обов'язково потрібно»: експерт з туризму Сергій Підмогильний про подорожі під час війни. URL: <https://suspilne.media/temopil/615749-vidpocivati-obovazkovo-potribno-ekspert-z-turizmu-sergij-pidmogilnij-pro-podorozi-pid-cas-vijni/>

У 2023 р. у Чернівцях ДАРТ організувало I-й Національний туристичний саміт, на якому представники міжнародних туристичних організацій та Європарламенту, народні депутати, делегати територіальних громад, представники європейського проєкту підтримки U-LEAD, лідери міжнародних неурядових партнерських організацій та профільні експерти обговорили актуальні питання розвитку туристичної індустрії України під час війни та в післявоєнний період.

У зв'язку з ситуацією в Україні у внутрішньому туризмі сформувалися певні тенденції, зокрема такі, як: збільшення популярності санаторних (оздоровчих) турів; популярність бронювання турів «на завтра»; зменшення тривалості подорожей; зміна вимог до туристичних закладів; зміна портрету українського мандрівника; зростання популярності соло-туризму; популярність туристичних програм, спрямованих на допомогу Збройним Силам України⁸.

Туризм в Україні стоїть перед серйозними викликами через воєнні дії та російську агресію. Інфраструктура та природні ресурси країни зазнають величезних збитків, зокрема, понад 20% природно-заповідного фонду постраждало від війни. Низка національних парків та заповідників або зруйновані, або перебувають під окупацією. Умови безпеки для туристів постійно змінюються, тому перед відвідуванням будь-яких туристичних об'єктів рекреантам необхідно перевіряти інформацію на офіційних ресурсах. Деякі об'єкти мають обмеження, такі як прикордонні зони або території зі складною безпековою ситуацією.

Загалом, внаслідок війни та воєнного стану в Україні туристична галузь зазнала суттєвих втрат, зниження суми туристичного збору досягло 24%. Прикордонні регіони виявилися найбільш постраждалими і мають падіння туристичного збору від 80 до 95%, у той час як інші області також відчули вплив воєнних подій, хоча в дещо меншому масштабі.

Проте, незважаючи на виклики, що постають перед об'єктами та суб'єктами туристичної індустрії України через війну, показники діяльності внутрішнього туризму у країні є стабільними або навіть мають позитивну динаміку, зокрема в західних регіонах країни. Розвиток і популяризація внутрішнього туризму є пріоритетом для державних та громадських організацій. Ініціативи, спрямовані на підтримку та просування туристичних об'єктів, допомагають зберігати та зміцнювати туристичний потенціал України, навіть у важкі воєнні часи.

⁸ Зарубіна А., Онойко Ю., Щербатюк Н. Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 48. DOI: <http://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-32>.

Отже, проаналізувавши суттєвий негативний вплив війни на фінансову стабільність туристичних компаній, через бойові дії, руйнування інфраструктури, зниження попиту на туристичні послуги та загрозу для безпеки значно зменшили доходи підприємств галузі. Множинні фактори, включаючи обмеження на міжнародні подорожі, закриття ринків та значні фінансові втрати, призвели до масового скорочення обсягів діяльності. Однак, попри ці виклики, туристичні підприємства змушені адаптуватися, застосовуючи гнучкі фінансові стратегії, щоб вижити в умовах кризи. Відновлення фінансової стабільності в галузі можливе лише за умов завершення війни, відновлення інфраструктури та підтримки з боку держави.

2. Сталий розвиток туристичних підприємств у повоєнний період

Національна стратегічна основа цілей сталого розвитку для України базується на плані дій «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», прийнятий на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, який затвердив 17 Цілей сталого розвитку та 169 завдань.

У ній в якості головної мети, проголошено «підвищення конкурентоспроможності європейського туризму шляхом забезпечення сталості та доступності, визначено пріоритетні напрямки діяльності»⁹.

Згідно Концепції сталого розвитку, в основі сталого туризму покладено ознаку «сталості» яка означає, що наслідки туризму для довкілля будуть безпечними та нешкідливими як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі¹⁰.

«Дотримання соціальної справедливості передбачає стабілізацію соціального і культурного середовища у туристичній і рекреаційній дестинації, покращення умов праці, підвищення зайнятості, розширення можливостей кар'єрного зростання; доступність туристично-рекреаційних послуг. Забезпечення екологічної сталості досягається на основі запровадження ресурсозберігаючих технологій, екологізації господарської діяльності у туристично-рекреаційному бізнесі, зменшення екологічного навантаження. У свою чергу, досягнення економічної ефективності забезпечується шляхом підвищення ефективності використання туристично-рекреаційних ресурсів, інноваційного розвитку туристично-рекреаційної сфери, підвищення якості та конкуренто-

⁹ Єрмо І. В. Сталий та безпечний розвиток туризму як один з критеріїв трансформації конкурентного потенціалу суб'єктів туристичної індустрії. Підприємництво та інновації. Вип. 29. 2023. С. 7-13.

¹⁰ Зінко Ю.А., Рутинський М.Й., Кудла Н. Є. Навчальний посібник зі сталого розвитку. URL: http://www.dobrobut-hromad.org/wp-content/uploads/2016/01/Staly_rozvytok_Karpat.pdf.

здатності туристично-рекреаційних послуг, їх сертифікації та маркування»¹¹.

Сталий розвиток туризму спрямований на: захист культурно-історичної спадщини («захищених територій»), яка має бути збережена для наступних поколінь; сприятливе для проживання та подорожі довкілля (охорона довкілля), зниження деструктивного (антропогенного) навантаження на довкілля від розвитку туристичної індустрії; відтворення природних ресурсів як передумови туристичної привабливості та їх захист; інвестування в об'єкти туристичної інфраструктури, отримання економічної вигоди суб'єктами туристичної індустрії.

Державною стратегією регіонального розвитку України на 2021-2027 роки визначено ряд завдань, спрямованих на забезпечення збалансованого розвитку всіх регіонів країни, покращення їх соціально-економічного стану та сприяння сталому розвитку. Ключовими завданнями стратегії є:

1. Посилення економічної конкурентоспроможності регіонів: це завдання спрямоване на створення умов для розвитку місцевих підприємств, підтримку інновацій та сприяння підприємництву. Особлива увага приділяється розвитку малого та середнього бізнесу, який є основою економіки регіонів.

2. Зменшення диспропорцій між регіонами: стратегія передбачає зниження економічної та соціальної нерівності між більш і менш розвиненими регіонами України. Це включає в себе сприяння розвитку депресивних територій, покращення інфраструктури та надання рівних можливостей для місцевих громад.

3. Розвиток людського капіталу: окреме завдання стратегії полягає в підвищенні рівня освіти, медичних послуг, доступу до культурних та спортивних можливостей у всіх регіонах, що дозволить підвищити якість життя населення та забезпечити соціальну рівність.

4. Покращення інфраструктури: одним із пріоритетів є модернізація транспортної, енергетичної, цифрової та комунікаційної інфраструктури на всіх рівнях, що забезпечить ефективне функціонування регіонів і полегшить доступність послуг для населення.

5. Екологічна стійкість та зелені інвестиції: стратегія включає завдання щодо покращення екологічної ситуації в регіонах, зокрема через підтримку проектів, спрямованих на енергоефективність, управління відходами та розвиток відновлювальних джерел енергії.

¹¹ Pavlikha N. V., Tsybalyuk I. O., Savchuk A. Yu. (2022) Stalyy rozvytok turyzmu ta rekreatsiyi: suchasni vyklyky y perspektyvy dlya Ukrayiny [Sustainable development of tourism and recreation: modern challenges and prospects for Ukraine]. Lutsk: Vezha-Druk.

6. Підвищення залученості громад до процесів розвитку: важливою складовою стратегії є залучення місцевих громад до розробки та реалізації проектів розвитку, що дозволяє забезпечити ефективність і стійкість заходів на місцях.

7. Диверсифікація економіки регіонів: стратегія ставить завдання сприяти диверсифікації економіки через підтримку нових і альтернативних галузей, таких як ІТ, туризм, сільське господарство, культура і креативні індустрії.

8. Підтримка децентралізації: сприятливі умови для розвитку місцевого самоврядування і децентралізації влади також є частиною стратегії, що допоможе підвищити ефективність управлінських процесів і забезпечити місцеві ініціативи.

Наразі, в Україні є дуже низька пропозиція доступних послуг у туристичному ланцюзі, у той час як попит на такі послуги зростає. Згідно даних Міністерства соціальної політики, станом на вересень 2023 року, в Україні є 3 млн. людей з інвалідністю. За півтора року відбувся приріст приблизно у 300 тисяч осіб. І так, як повномасштабне російське вторгнення в Україну триває, то кількість таких людей буде тільки збільшуватися¹².

Україна, не зважаючи на наявність культурного та природного потенціалу для розвитку туризму, стикається із рядом викликів у впровадженні інклюзивних підходів у туристичну галузь. Ці виклики включають недостатню розвиненість інфраструктури, обмежений доступ до інформації та недостатнє усвідомлення важливості інклюзивності серед громади та бізнесу¹³.

Тому можна зробити висновок, що сталий розвиток визначається як підхід, що забезпечує економічний, екологічний та соціальний баланс. У контексті відновлення туристичної галузі України під сталим розвитком можна розуміти:

- Економічну стійкість через створення умов для розвитку підприємств, залучення інвестицій та зростання доходів галузі.

- Екологічну відповідальність, а саме збереження природних ресурсів та культурної спадщини.

- Соціальну справедливість – забезпечення зайнятості, соціальної підтримки та рівного доступу до туристичних послуг.

За словами Голови ДАРТ України Мар'яни Олеськів: «туристична сфера демонструє стійкість та зростання і в майбутньому може стати

¹² Укрінфо URL: <https://www.ukrinform.ua>

¹³ Данчевська І. Р., Калайтан Т. В. Інклюзивний туризм: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. Development Service Industry Management, 2024. № 2. С. 96–104. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6\(14\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6(14))

надійним джерелом фінансових надходжень як для регіонів, так і для країни в цілому».

Адже, як показує світова практика, відновлення країн після криз відбувається за рахунок прибуткових і швидкозростаючих галузей, однією з яких є туризм.

Внутрішній туризм стає основним напрямком розвитку галузі в умовах обмежень. Серед перспективних напрямків:

- Культурно-історичний туризм: відвідування історичних пам'яток і музеїв.
- Активний відпочинок: походи, веломаршрути та водні види спорту.
- Релігійний туризм: паломницькі маршрути до визначних святинь.
- Агротуризм: популяризація відпочинку в сільській місцевості.

Перспективи відновлення туристичної галузі України на засадах сталого розвитку передбачають інтеграцію інновацій, використання міжнародного досвіду та активну підтримку з боку держави. Впровадження сталих практик дозволить забезпечити довгострокове зростання галузі, зберігаючи її конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Сучасний досвід свідчить про неможливість реалізації всіх вищезазначених напрямів розвитку туризму, якщо в країні не буде створена ефективна система забезпечення безпеки туристів, надання якісних та доступних послуг, вирішення питань, пов'язаних з екологічною безпекою територій, збереження культурної спадщини, дотриманням стандартів якісного житла, зміни підходу до містобудування та планів евакуації людей і цінностей.

Забезпечення ефективного функціонування туристичної галузі потребує системи управління, регулювання та контролю з боку територіальних громад, пов'язаної з інтересами місцевих мешканців та забезпеченням їхньої участі у процесі розвитку туризму.

Для привернення уваги до України, відкриття нових туристичних ринків та забезпечення залучення іноземних інвестицій у туристичну галузь, необхідно створити ефективну мережу інформування світової спільноти про українську історію та культуру, у тому числі через всеукраїнський туристичний портал, діджиталізацію об'єктів туристичної інфраструктури, розробку віртуальних турів з урахуванням українських післявоєнних реалій.

Що стосується промо-компанії на міжнародному ринку, звичайно, багато іноземних туристів будуть зацікавлені у відвідуванні місць бойової слави ЗСУ. Однак лише потенційного інтересу недостатньо. Слід сформувати профіль дестинації, наситити змістом туристичні продукти;

акцентувати увагу на більш дешевій ціні турпакетів – як у масовому туризмі, так і в індивідуальних програмах відпочинку. При цьому також слід забезпечити варіативність турпродукту – «від середньовічних замків» до сучасних «івент-містечок митців, художників»; від урбан-культури Києва та арт-культури великих міст (у тому числі національного спротиву війні, тероризму, геноциду) до екотуризму, турів по крафтових виробництвах, унікальних виноградниках Карпат і Закарпаття¹⁴.

Важливу увагу слід приділити галузям, що мають достатній розвиток, аби конкурувати із зарубіжними. Гірськолижні курорти в Україні не гірші ніж у Словаччині чи Австрії, але при цьому дешевші. Карпати та Закарпаття – цікаві місця для любителів екотуризму, ремісничих турів та екскурсій унікальними виноградниками. Для любителів міської культури необхідно рекламувати Київ, який може бути цікавий як місто муралів всесвітньо відомих авторів. Львів має стати візитівкою початку подорожі Україною. Необхідне брендування України як країни з багатьма середньовічними замками.

Любителям дикої природи можна запропонувати такі унікальні місця як: Полісся, Національний парк «Прип'ять-Стохід» та озеро Світязь на Волині, озеро Синевір на Закарпатті. Для туристів з Європи та Америки, захоплених популярним зараз «urban exploration» (туризм з метою дослідження територій і об'єктів виробничого або спеціального призначення, а також будь-яких покинутих споруд) буде цікавим не тільки Чорнобиль, але й багато інших локацій у великих українських містах-мільйонниках.

Пляжний туризм, який був традиційним видом туризму, буде відкладений, оскільки в Україні ще деякий час триватиме розмінування окупованих територій. Відновлення туристичної індустрії України може відбуватись за рахунок інновацій, таких як розробка нових раніше невідомих на ринку турів та створення нових туристично-рекреаційних територій, розвиток екзотичного та мілітарі-туризму¹⁵, а також туризму пам'яті.

Значний потенціал для розвитку на внутрішньому та світовому туристичному ринках та покращення економічного й соціального становища України має український етнічний туризм через унікальні

¹⁴ Михайліченко Г. І., Дворська І. В. Антикризова реанімація туристичної галузі України в післявоєнний період. БізнесІнформ. 2022. 8. С. 146–150. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-8-146-150>

¹⁵ Васильєва О. О., Домашенко С. В., Каптюх Т. В. Перспективи розвитку туристичної галузі України у післявоєнний період. Інфраструктура ринку. Вип. 72. 2023. С. 185–191. <https://doi.org/10.32782/infrastructure72-33>

національні традиції, українську гостинність та національну кухню, величезну історію та багату культуру¹⁶.

Одним із напрямів відновлення індустрії туризму у повоєнний період має стати військово-історичний туризм, який тісно пов'язаний із меморіальним туризмом, оскільки він пам'ятає і вшановує всі жертви й події, що сталися на тій чи іншій території. Військово-історична пам'ять і розвиток туризму мають бути нерозривно пов'язані, що сприятиме більш детальному вивченню всіх подій та залученню якомога більшої кількості туристів¹⁷.

Туристична привабливість регіону, міста чи окремого туристичного об'єкта значно підвищується завдяки розширенню комплексу послуг, який може отримати відвідувач. Наприклад, доступність страхування, гарантії безпеки, стабільність і надійність фінансових розрахунків, додаткові культурно-розважальні чи науковопізнавальні заходи, інші побажання і потреби, які можуть бути надані туристу додатково допоміжними та суміжними підприємствами, закладами, установами¹⁸.

Для успішного відновлення туристичної галузі України необхідно впроваджувати інноваційні підходи, такі як:

- Діджиталізація: розвиток цифрових платформ для бронювання, віртуальних турів та мобільних додатків.
- Еко-туризм: створення екологічно чистих туристичних маршрутів та об'єктів.
- Соціальні ініціативи: розвиток соціального підприємництва у сфері туризму, особливо для підтримки місцевих громад.
- Інфраструктурні інновації: впровадження «зелених» технологій у транспорт та готельний бізнес.

Реалізація вищезазначених напрямів потребує залучення різних джерел фінансування, серед яких туристичний збір, що наповнює місцевий бюджет. Теоретично, доходи від цього збору можуть бути спрямовані місцевою владою на покращення та розвиток туристичної інфраструктури територіальних громад та інші цілі місцевого

¹⁶ Фалько Є.А., Копитько О.О. Розвиток етнотуризму в Україні. Інфраструктура ринку. 2023. Випуск 71. С. 281–287.

¹⁷ Моца А.А., Шевчук С.М., Серeda Н.М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство. Випуск 41. 2022. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>

¹⁸ Олексюк Г. В., Подольський О. С. Проблеми та перспективи туристичної індустрії України в умовах сучасних викликів. Регіональна економіка. № 3. 2022. С. 95-105. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-3-10>

економічного розвитку. Це матиме позитивний вплив на економічну безпеку громад¹⁹.

Варто звернути увагу, що державна політика є ключовим елементом у відновленні туризму. І основними її напрямками можуть бути:

- Фінансова підтримка: субсидії, гранти та податкові пільги для підприємств галузі.
- Маркетингова стратегія: розробка та просування туристичного бренду України.
- Інфраструктурні проєкти: відновлення транспортної мережі, готелів та культурних об'єктів.
- Освіта і навчання: підготовка кадрів для роботи в нових умовах галузі.

Досвід інших країн, які стикалися з кризовими ситуаціями, може бути корисним для України:

- Хорватія: післявоєнне відновлення туризму завдяки інвестиціям у інфраструктуру та просуванню бренду країни.
- Руанда: трансформація іміджу країни через розвиток еко-туризму та збереження природних парків.
- Ізраїль: поєднання безпекових заходів із активною міжнародною промоцією туристичних можливостей.

Умови воєнного стану в Україні накладають особливий виклик на розвиток індустрії туризму, вимагаючи від держави комплексних та ефективних заходів регулювання. Державне втручання в цей сектор виявляється важливим інструментом для відновлення та подолання викликів, що виникають у зв'язку з веденням воєнних дій. Створення програм відновлення, фінансова підтримка, активне маркетингове просування туристичних напрямів та партнерство з місцевими громадами є ключовими аспектами державного регулювання. Програми відновлення повинні не лише враховувати економічні аспекти, а й забезпечувати безпеку та стабільність в туристичному секторі. Важливо наголосити, що успішне державне регулювання туризму в умовах воєнного стану передбачає гнучкість та адаптивність до змін, а також врахування інтересів місцевих громад та забезпечення їхньої активної участі у відновленні²⁰.

¹⁹ Якименко-Терещенко Н. В., Мірко Н. В., Моца А. А. Розвиток індустрії туризму у повоєнний період. Економіка та суспільство. Вип. 44. 2022. С. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-117>

²⁰ Дзюрах Ю. М., Гуц Р. Б. Державне регулювання розвитку індустрії туризму України в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. Вип. 35 (74). № 1. 2024. С. 78-84. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/14>

Сталий розвиток туристичних підприємств у повоєнний період є ключовим для відновлення туристичної галузі України після війни. Для цього необхідно буде зосередитись на відновленні інфраструктури, залученні інвестицій, розвитку нових туристичних продуктів та підвищенні рівня безпеки для туристів. Важливим аспектом стане інтеграція принципів сталого туризму, що включають збереження природних ресурсів, підтримку місцевих громад та використання інноваційних підходів у бізнес-моделях. Лише комплексний підхід до відновлення з урахуванням економічних, екологічних та соціальних чинників дозволить досягти сталого розвитку туристичних підприємств і сприятиме довгостроковому відродженню туризму в Україні.

ВИСНОВКИ

Дане дослідження надає ґрунтовний аналіз сучасних проблем, що постали перед туристичними підприємствами України в умовах воєнного часу, а також пропонує практичні орієнтири для забезпечення сталого розвитку цієї галузі в умовах невизначеності та викликів глобального масштабу.

У результаті дослідження було виявлено, що туристична індустрія в Україні пережила значне скорочення активності через військовий конфлікт, що розпочався в 2022 році. Фінансова стабільність туристичних підприємств була порушена через численні фактори: зниження внутрішнього і міжнародного попиту на туристичні послуги, руйнування інфраструктури, відсутність безпеки в більшості регіонів, а також обмеження у фінансуванні та інвестиціях. Зазначено, що під час війни відбулося значне скорочення туристичних потоків, що спричинило економічні труднощі для більшості підприємств, особливо для малих і середніх підприємств, які часто не мали достатніх ресурсів для адаптації до нових умов.

Одним із ключових аспектів фінансової стабільності в умовах кризи є забезпечення ефективного управління ризиками, зокрема пов'язаними з втратами доходу та нестабільними фінансовими потоками. Наголошено на необхідності розвитку гнучких фінансових стратегій, здатних адаптуватися до змінних умов. Підприємства повинні бути готові до швидкого реагування на зміни в попиті, а також активно використовувати інструменти кризового менеджменту для мінімізації збитків.

Однак, попри всі труднощі, туристична галузь України має потенціал для відновлення та сталого розвитку після завершення війни. Для цього необхідно звернути увагу на кілька ключових напрямів.

По-перше, важливим є розвиток інноваційних бізнес-моделей, орієнтованих на нові тенденції в туризмі, такі як екологічний туризм,

цифрові технології та туризм, пов'язаний із здоров'ям та добробутом. В умовах глобальних змін попит на ці напрямки зростає, і Україна має значний потенціал для їх розвитку.

По-друге, диверсифікація джерел доходу є важливим стратегічним кроком для збереження фінансової стабільності підприємств. Підприємства повинні шукати нові ринки, розширювати спектр послуг і залучати інвестиції в інфраструктуру.

Розвиток внутрішнього туризму може стати важливим чинником, оскільки після війни багато українців будуть зацікавлені у подорожах по рідній країні. Таким чином, відновлення туристичної інфраструктури, зокрема в регіонах, які постраждали від війни, може стати важливим кроком до відновлення стабільності галузі.

Особливу увагу слід приділити підвищенню якості туристичних послуг. Це включає не тільки вдосконалення обслуговування, але й запровадження сучасних стандартів безпеки, адаптованих до умов воєнного часу. Врахування змін у поведінці споживачів, зокрема збільшення попиту на безпечні та екологічно чисті туристичні продукти, є важливим фактором для забезпечення конкурентоспроможності українських туристичних підприємств на міжнародному ринку.

Слід також зазначити важливість співпраці між державними органами та приватним сектором для створення сприятливого бізнес-середовища, яке дозволить відновити довіру до галузі та залучити інвестиції. Роль держави полягає в наданні підтримки підприємствам через програми фінансування, відновлення інфраструктури, забезпечення безпеки та створення сприятливих умов для розвитку туризму.

Таким чином, фінансова стабільність туристичних підприємств України в умовах воєнного часу потребує комплексного підходу, який включає гнучке управління фінансами, диверсифікацію джерел доходу, інноваційний розвиток та взаємодію з державними органами для створення стабільного бізнес-середовища.

Можна зробити висновок, що після завершення війни галузь має всі шанси на відновлення та сталий розвиток, якщо буде належним чином підтримано її адаптацію до нових реалій. Тому розробка стратегій сталого розвитку туристичних підприємств та їхня реалізація є важливим кроком на шляху до відновлення туристичної галузі України.

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вивчення фінансових аспектів діяльності туристичних підприємств в Україні в умовах воєнного конфлікту та аналізу можливостей для їхнього відновлення і сталого розвитку в післявоєнний період. Досліджено

основні проблеми, з якими стикаються туристичні підприємства в умовах кризової ситуації: зниження попиту, руйнування інфраструктури, обмеження фінансування та інвестицій, а також зміни в поведінці споживачів туристичних послуг.

Особливу увагу приділено розробці рекомендацій щодо забезпечення фінансової стабільності підприємств шляхом ефективного управління фінансами, використання інноваційних бізнес-моделей, диверсифікації джерел доходу та підвищення якості обслуговування. Визначено важливість співпраці між державними органами та приватним сектором для створення сприятливого бізнес-середовища, яке сприятиме відновленню та розвитку туристичної галузі після завершення війни.

Враховуючи ключову роль туризму для економіки країни, запропоновано стратегічні орієнтири для ефективного відновлення та сталого розвитку туристичних підприємств України в майбутньому.

Література

1. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>.

2. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/1179-obyektiv-kulturnoyi-spadshhynypostrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu/>

3. Данчевська І. Р. Релігійний туризм та паломництво в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи. Moderni aspekty. Svazek XXIX mezinárodní kolektivní monografie*. 2023. С. 545-554.

4. Данчевська І. Р. Безпека туризму України в умовах воєнного стану. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 2. (81). С. 193-196. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.2.24>

5. Безуглий В. В., Грушка В. В., Суматохіна І. М. Специфіка функціонування туристичної галузі України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. Вип. 63. 2024. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-5>

6. Volodymyr Yermachenko, Svitlana Melnychenko, Mykola Sidak, Tetiana Dupliak, Tetiana Lositska SUSTAINABLE TOURISM IN THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE Access to Science, Business, Innovation in Digital Economy ISSN 2683-1007. 2024. 5(1). С. 34-57. [https://doi.org/10.46656/access.2024.5.1\(3\)](https://doi.org/10.46656/access.2024.5.1(3))

7. «Відпочивати обов'язково потрібно»: експерт з туризму Сергій Підмогильний про подорожі під час війни.

URL: <https://suspilne.media/ternopil/615749-vidpocivati-obovazkovopotribno-ekspert-z-turizmu-sergij-pidmogilnij-pro-podorozi-pid-cas-vijni/>

8. Зарубіна А., Онойко Ю., Щербатюк Н. Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 48. DOI: <http://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-32>.

9. Єрко І. В. Сталий та безпечний розвиток туризму як один з критеріїв трансформації конкурентного потенціалу суб'єктів туристичної індустрії. Підприємництво та інновації. Вип. 29. 2023. С. 7-13. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/29.1>

10. Зінко Ю.А., Рутинський М.Й., Кудла Н. Є. Навчальний посібник зі сталого розвитку. URL: http://www.dobrobut-hromad.org/wp-content/uploads/2016/01/Staly_rozvytok_Karpat.pdf.

11. Pavlikha N. V., Tsybalyuk I. O., Savchuk A. Yu. (2022) Stalyy rozvytok turyzmu ta rekreatsiyi: suchasni vyklyky u perspektyvy dlya Ukrainy [Sustainable development of tourism and recreation: modern challenges and prospects for Ukraine]. Lutsk: Vezha-Druk.

12. Укрінфо URL: <https://www.ukrinform.ua>

13. Данчевська І. Р., Калайтан Т. В. Інклюзивний туризм: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. Development Service Industry Management, 2024. № 2. С. 96–104. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6\(14\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6(14))

14. Михайліченко Г. І., Дворська І. В. Антикризова реанімація туристичної галузі України в післявоєнний період. БізнесІнформ. 2022. 8. С. 146–150. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-8-146-150>

15. Васильєва О. О., Домашенко С. В., Каптюх Т. В. Перспективи розвитку туристичної галузі України у післявоєнний період. Інфраструктура ринку. Вип. 72. 2023. С. 185-191. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure72-33>

16. Фалько Є.А., Копитько О.О. Розвиток етнотуризму в Україні. Інфраструктура ринку. 2023. Випуск 71. С. 281–287.

17. Моца А.А., Шевчук С.М., Середа Н.М. Перспективи після воєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство. Випуск 41. 2022. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>

18. Олексюк Г. В., Подольський О. С. Проблеми та перспективи туристичної індустрії України в умовах сучасних викликів. Регіональна економіка. № 3. 2022. С. 95-105. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-3-10>

19. Якименко-Терещенко Н. В., Мірко Н. В., Моца А. А. Розвиток індустрії туризму у повоєнний період. Економіка та суспільство. Вип. 44. 2022. С. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-117>

20. Дзюрах Ю. М., Гуц Р. Б. Державне регулювання розвитку індустрії туризму України в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністру-

вання. Вип. 35 (74). № 1. 2024. С. 78-84. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/14>

21. Фастовець О. Туризм в Україні в умовах воєнного стану. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2022. 3(80). С. 87–97. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-3-87-97>.

22. Лебедєв І.В. Сталій розвиток туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2018. 3 (67). С. 162–173.

23. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Information about the author:

Danchevska Iryna Romanivna,

Candidate of Economic Sciences,

Associate Professor at the Department of Tourism

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv

50, Pekarska str., Lviv, 79010, Ukraine